

Tijdvak 10 [periode 1945-2000] en “de Koude Oorlog”

Beeldmerk televisie, raket en detail printplaatje van computerprintplaatje

televisie	symbool van een modern, indringend massamedium
raket	symbool van moderne drager - wapensystemen - communicatiesatellieten
printplaatje	symbool van informatie- en communicatietechnologie (ICT)

Instapverhaal Peter en Claudia

Waarom? → om “verandering” / “discontinuïteit” aan te geven.

Kort info over twee 18-jarige jongeren uit Oost-Duitsland:

- 1962 Peter Fechter wordt doodgeschoten tijdens poging over de Berlijnse Muur te klimmen
- 1989 Claudia Rusch kan tijdens diploma-uitreiking vrij spreken en kritiek leveren op “het systeem” in Oost-Duitsland

Oriëntatie op het tijdvak

Na 1945 Nieuwe machtsverhoudingen

- oude “grootmachten” Frankrijk + Verenigd Koninkrijk “zakken weg” in bijrol op het wereldtoneel
- sterke opkomst van nieuwe grootmachten VS en Sovjet-Unie [“supermachten”]
- tegengestelde politiek-maatschappelijke + economische ideologieën VS en SU
- relatie tussen VS en SU domineert het wereldtoneel →
van bondgenoten tegen Hitler-Duitsland tot ideologisch wantrouwen in “Koude Oorlog”
- Koude Oorlog gaat vooral om “invloedsferen” en wapenwedloop
- “deling” van Europa door “IJzeren Gordijn” [ook deling Duitsland, deling Berlijn]
- Ontstaan van “defensieve” bondgenootschappen: NAVO en Warschaupact
- overzeese gebieden Europese landen worden politiek zelfstandig: dekolonisatie
- in diverse delen van de wereld toename van anti-westerse sentimenten
- de westerse “hegemonie” in de wereld eindigt
- intensieve verbetering van de verhouding Duitsland* ↔ Frankrijk
(onder druk van de VS) [*BRD]
- door intensieve West-Europese samenwerking enorme stijging welvaart en continuïteit van vrede
- West-Europese samenwerking leidt tot een proces van “eenwording”
- opkomst van nieuwe media (tv) en computer versterkt “nieuwe” levensstijl: individualisering, democratisering, secularisatie
- val van “IJzeren Gordijn” (1989) en het communisme in Rusland (1991) wordt gezien als “overwinning” van westerse waarden van vrijheid en democratie
- migratiestromen naar West-Europa vanwege politieke en economische push- en pull-factoren

10.1 De Koude Oorlog 1945-1963

Kenmerkend aspect De verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog

Onderzoeksvraag Wat waren de oorzaken van de Koude Oorlog?

De kern zie → Oriëntatie op het tijdvak

Het belang van het onderwerp Door wapenwedloop tussen VS en SU oplopende spanningen en angst voor atoomoorlog, maar geen directe, militaire confrontatie. Wel militaire conflicten buiten Europa. Er ontstaat behoefte aan wapenbeheersing en internationaal overleg om bedreigingen af te wenden.

a. Kapitalisme en communisme

Tegenstelling tussen
politiek idealisme ► ◀ machtspolitiek

na WO I	oprichting Volkenbond	president Woodrow Wilson
na WO II	oprichting Verenigde Naties	president Franklin D. Roosevelt

na WO II ideologische tegenstelling tussen VS en SU wordt steeds meer evident

(in de les zijn de diverse aspecten van tegenstelling VS ↔ SU uitgebreid behandeld)

b. Blokvorming

Ideologische tegenstelling leidt tot politieke blokvorming →

Westers blok	Oostblok
invloedsfeer VS	invloedsfeer SU

Stalin heeft als leider van de SU diverse belangrijke doelen:

- I Westgrenzen SU beschermen tegen “toekomstige” bedreiging uit het westen
- II Oost-Europese landen moeten “bevriend” zijn met SU
- III Oost-Europese landen onder communistisch systeem
[in westerse optiek: “satellietstaten”]

Lees aandachtig “Fulton-speech” van Winston Churchill

c. Truman-doctrine, containment-politiek en Marshallplan

Al deze onderdelen in historische context uitgebreid behandeld in de lessen

Let op politiek “eigenbelang” van de VS	anticommunisme
Let op economisch “eigenbelang” van de VS	afzetgebied Am. producten

Beredeneer de stellingname van de SU en van regeringen van Oost-Europese landen

d. Duitse deling, NAVO, Warschaupact

Het verslagen Hitler-Duitsland en Berlijn worden opgedeeld in vier bezettingszones.
Westelijk deel van Duitsland en Berlijn → VS, VK en FR [= westerse Geallieerden]
Oostelijk deel van Duitsland en Berlijn → SU
Gemeenschappelijk uitgangspunt DENAZIFICATIE
Verschil in benadering tussen Westerse Geallieerden en SU

Hulp bij econ. ontwikkeling van de westerse bezettingszones [pol.-ideologische motieven]	econ. "ontmanteling" van SU bezettingszone [pol.-ideologische motieven]
--	---

Duitse "Wirtschaftswunder"

Ligging van Berlijn! [170 km ten oosten van westelijke deel Ditsland]

Door toenemende spanningen tussen VS [+ VK en FR] en SU

↓

1948/9 Blokkade van transitverkeer naar westelijk deel Berlijn door Russische troepen

doel SU	annexatie van de westerse enclave blokkade duurt van eind juni 1948-midden mei 1949
reactie VS	"luchtbrug" ter bevoorrading van westelijk deel Berlijn
resultaat	SU beëindigen blokkade

gerelateerde feiten:

- *mrt 1947 Truman in Amerikaanse Congres → Trumandoctrine
- *mei/jun 1947 comm. verwijderd uit regering Fr en Italië
- *juni 1947 Marshallhulp in West-Europa
- *mei 1948 comm. staatsgreep in Tsjecho-Slowakije
- *apr 1949 oprichting NAVO
- * eind mei 1949 oprichting BRD
[samenvoeging 3 westerse bezettingszones]

Duitse deling [= "de Duitse kwestie"] wordt nog duidelijker midden jaren '50:

- * 6 mei 1955 BRD treedt toe tot NAVO
- *14 mei 1955 DDR wordt lid van het toen opgerichte Warschaupact

1961 13 aug Berlijnse Muur gebouwd

In periode 1949-1961 2,6 miljoen mensen uit/via DDR en Berlijn naar het westen gevlucht
In aug 1961 bijna 50.000 mensen via Berlijn naar het westen
["brain drain"]

verschil in perceptie!

comm. visie	"antifascistische beschermingsmuur"
westerse visie	symbool van onvrijheid en totalitaire onderdrukking

juni 1963 Kennedy	Ich bin ein Berliner!
juni 1987 Reagan	Mr Gorbachev, tear down this wall!

!! → bron: <http://www.historyplace.com/speeches/reagan-tear-down.htm>

e. Sovjetisering van Oost-Europa

Na WO II wordt door de SU in alle landen van Oost-Europa een communistische* staatsstructuur opgelegd met een totalitair systeem, waarin centraal staan:

- totale staatscontrole op alle facetten van de samenleving
- propaganda en censuur
- het opsporen en uitschakelen van vermeende tegenstanders

[begrippen: Gulag Archipel, Stasi]

1956 militair ingrijpen SU bij neerslaan van anti-comm. opstand in Hongarije

1968 militair ingrijpen Warschaupact tegen vrijere vorm van communisme in Tsjecho-Slowakije [= "einde Praagse Lente"]

1981 Staat van beleg in Polen met maatregelen tegen de populaire vakbond "Solidarnosc", die in 1983 werd verboden door het communistische bewind [maar in 1981 geen directe militaire inmenging van andere O-Europese landen]

najaar 1968 Brezjnev-doctrine

f. Chinese Revolutie

1 okt 1949 Mao Zedong roept communistische Volks Republiek China [VRC] uit ["oude" regering van China en tegenstanders van comm. VRC vluchten naar Formosa/Taiwan en continueren daar de republiek van Nationalistisch China, die anticommunistisch is, terwijl VRC blijft vasthouden aan "hereniging"]

1949-1958 VRC accepteert leiderschap van SU en kopieert SU-model met nadruk op ontwikkeling van de zware industrie

vanaf 1958 "Rode Schisma"
VRC erkent comm. leiderschap van de SU niet langer en kiest eigen koers met nadruk op landbouwontwikkeling door collectivisering / communes met politiek-ideologische "scholing"
VRC in propaganda fel anti co-existentie, anti-imperialisme, anti-VS

1971 VRC zoekt toenadering tot VS dmv "pingpongdiplomatie"
[VRC geïsoleerd door breuk met SU, dreiging confrontatie met VS]
VN erkennen VRC als rechtmatig bestuur over China.
Taiwan zegt lidmaatschap van de VN op

1971/2 begin van Amerikaanse "driehoeksdiplomatie"

feb 1972 president Nixon naar VRC en op bezoek bij Mao Zedong
[belang van Nixon: "peace with honor" in Vietnamoorlog →1973]

mei 1972 president Nixon naar SU en op bezoek bij Leonid Brezjnev
[belang van Nixon: "peace with honor" in Vietnamoorlog →1973]

Verbetering US-relatie met VRC door officiële erkenning en lidmaatschap VN en VR
Verbetering US-relatie met SU door verbetering handelsrelaties [GRAAN]
besprekingen over wapenbeperkingen

extra: VRC en politieke vrijheid

- ▶ juni 1989 Confrontatie tussen Chinese leger en demonstranten die meer politieke
- ▶ vrijheid eisten bij demonstraties op het Plein van de Hemelse Vrede in Peking
- ▶ [Tiananmen-protest]
- ▶ Protest werd meedogenloos en zeer bloedig neergeslagen.

g. Korea-oorlog [start in 1950]

1910 Japan bezet Korea.

1945 Na Japanse nederlaag wordt het bewind over Korea verdeeld tussen de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten.

Als gevolg hiervan is Korea in 1948 opgedeeld in twee onafhankelijke staten:

*Democratische Volksrepubliek Korea = Noord-Korea ["boven" 38^e breedtegraad]

*Republiek Korea = Zuid-Korea ["onder" 38^e breedtegraad]

juni 1950 comm. Noord-Korea valt Zuid-Korea aan

juli 1950 Veiligheidsraad van de VN

- bepaalt dat de militaire aanval van Noord-Korea op Zuid-Korea een inbreuk is op de vrede
 - roept VN-lidstaten op Zuid-Korea te steunen bij het afweren van de aanval en het herstel van de internationale vrede en veiligheid in de regio
 - vraagt alle landen die militaire en andere steun aanbieden deze beschikbaar te stellen aan het gezamenlijke commando onder leiding van de Verenigde Staten.
- Douglas MacArthur wordt opperbevelhebber, maar in 1951 ontheven uit die functie vanwege zijn voorstel atoombom in te zetten tegen de VRC, die steun gaf aan Noord-Korea

juli 1953 Wapenstilstand tussen Noord-Korea en Zuid-Korea
[nog steeds van kracht]

sept 1983 Boeing 747 KAL-007 neergeschoten door SU-luchtmacht: 269 doden
[door navigatiefout boven verboden Sovjetgebied]

zomer 1988 Olympische Spelen in Seoel
Eerste keer dat VS, SU en VRC alle drie meedoen.

dec 2014 computernetwerk van filmmaatschappij Sony in VS gehackt door Noord-Korea [?] i.v.m. filmkomedie "The Interview", waarin CIA wil dat journalisten een moordaanslag uitvoeren op Noord-Koreaanse leider Kim Jong-un
[zwicht Sony aanvankelijk wel of niet voor "druk van Noord-Korea"]

h. De Cubacrisis

- dec 1956 Fidel Casto begint op Cuba revolutionaire guerrillastrijd tegen dictator Batista, die gesteund wordt door de VS
- jan 1959 Batista vlucht → Fidel Castro regeringsleider
Cuba wordt beschouwd als eerste comm. staat op westelijk halfrond
- april 1961 invasie van Cubaanse ballingen uit VS afgeslagen [ondanks steun CIA]
→ hierdoor intensivering contact Cuba met SU [Nikita Chroesjtsjov]
→ "afgang" voor pas in functie getreden president Kennedy
- voorjaar 1962 SU biedt aan raketten op Cuba te plaatsen die geschikt zijn voor kernwapens die VS kunnen bereiken
[perceptie: wapensysteem voor aanval of voor defensie?]

okt 1962

Cubacrisis

president Kennedy beschouwt plaatsing van het wapensysteem als ernstige verstoring machtsevenwicht en:

- * stelt Amerikaanse zeeblokkade om Cuba in
- * dreigt met militair ingrijpen
- * eist terugkeer van SU-schepen die op weg zijn naar Cuba

1963

SU stemt in met ontmanteling raketlanceerinstallaties op Cuba

westerse beeldvorming: "brinkmanship" Kennedy zeer succesvol niet/nauwelijks belicht:

- *toezegging VS om Cuba in toekomst niet aan te vallen
- *terugtrekking VS raketten uit Turkije en Italië

i. Ruimterace [wapenwedloop]

Begint in feite al aan eind van WO II

Zowel VS als SU "jagen" op nazi-raketdeskundigen

SS-majoor Werner von Braun wordt "vader van de Amerikaanse ruimtevaart"

- okt 1957 lancering SU satelliet Spoetnik die radiosignalen vanuit ruimte zendt
- april 1961 SU kosmonaut Joeri Gagarin maakt als eerste mens in de ruimte één omwenteling om de aarde
- febr 1962 VS astronaut John Glenn maakt drie omwentelingen om de aarde
- jul 1969 VS astronaut Neil Armstrong eerste mens op de maan
citaat:
"That's one small step for [a] man, one giant leap for mankind."

Het gaat bij de ruimterace vooral om het ontwikkelen van een technologische voorsprong op het gebied van betrouwbare informatie-, communicatie- en wapensystemen.

j. Ontspanning [= Détente]

- juni 1963 **Hotline Washington-Moskou** [Witte Huis-Kremlin]
De Cubacrisis resulteerde in een directe communicatie-
verbinding tussen de Amerikaanse en Russische leiders, om in
nieuwe mogelijke crisissituaties het hoofd te bieden aan de
dreiging van een atoomoorlog. [geen telefoonlijn!!]
- aug 1963 **Test ban Act**
Verdrag tussen VS, SU en VK om geen atoomproeven te doen
in de atmosfeer, onder water en in de ruimte.
- 1972 **SALT-1 Strategic Arms Limitation Talks**
Verdrag tussen VS en SU om:
 - Vermindering van aantal strategische wapens
 - “Bevriezing” van het aantal nucleaire lanceerinstallaties
- 1985 **Geneve ontmoeting Reagan - Gorbatsjov**
Beide leiders verklaren:
“a nuclear war cannot be won and must never be fought.”
- okt 1986 **Reykjavik ontmoeting Reagan - Gorbatsjov**
Vergaande voorstellen over de reductie en zelfs afschaffing
van nucleaire wapens
Onenigheid over het verder testen van “STARWARS-concept”
Reagan was begin jaren '80 initiatiefnemer van het SDI
SDI = Strategic Defense Initiative

“satellietenparaplu in de ruimte boven VS als raketschild”
- nov 1987 **Impliciete “afschaffing” van de Brezjnev-doctrine** tijdens toespraak
van Gorbatsjov ter gelegenheid 70^e verjaardag Russische revolutie
- aug 1989 Opening van IJzeren Gordijn in Hongarije
- nov 1989 **Val Berlijnse Muur** [zonder interventie van SU]
- okt 1990 **Eenwordingsverdrag tussen BRD en DDR**
In feite wordt de DDR geabsorbeerd door de BRD
- jul 1991 **Ontbinding van het Warschaupact**
- aug 1991 Mislukte staatsgreep door orthodoxe communisten in SU
Gorbatsjov krijgt tijdens staatsgreep poging huisarrest
Boris Jeltsin houdt toespraak tegen de staatsgreep op tank in Moskou
en wordt “het gezicht” van het nieuwe Rusland zonder communisme
- dec 1991 Oekraïne verlaat de SU en verklaart zich onafhankelijk*
Ontbinding van de SU door Gorbatsjov
Jeltsin president van Rusland
Jeltsin onderhoudt goede contacten met Am. president Bill Clinton

*zie hier een “koppeling” naar de moeizame relatie Rusland - Oekraïne van nu!

10.2 Koloniën worden onafhankelijk

Kenmerkend aspect De dekolonisatie maakte een eind aan de westerse hegemonie in de wereld.

Onderzoeksvraag Wat waren de oorzaken en de gevolgen van de dekolonisatie na 1945?

De kern Na WO II worden veel koloniën van Europese landen zelfstandig. In veel gevallen gebeurd dat na gewapende strijd.

Voorbeelden:

*Verenigd Koninkrijk	Brits Indië	⇒ India, Pakistan, Zuid-Afrika
*Nederland	Ned. Indië	⇒ Indonesië
*Frankrijk	Indochina	⇒ Vietnam en ook Algerije
*België		⇒ Kongo
*Portugal		⇒ Angola, Mozambique

Het belang van het onderwerp

Gevolgen van kolonialisme vaak nog zichtbaar:

- Strakke, willekeurig getrokken grenzen zonder relatie met woongebieden van inheemse volken/stammen
- Economische nadruk op eenzijdige landbouw als exportproduct
- Emigratie uit voormalige koloniën naar voormalige “moederland”
- Problematiek van de multiculturele samenleving in Eur. landen

Er zijn drie belangrijke redenen voor de toename van nationalistische gevoelens in de koloniale gebieden:

I	WO I	Verenigd Koninkrijk en Frankrijk zetten mannen uit hun koloniën om in de loopgraven van het westfront te vechten
II	WO II	In Azië worden de mensen in de koloniën geconfronteerd met de nederlagen van de Europese “overheersers” in de strijd tegen Japan In de Japanse propaganda wordt de expansie van Japan voorgesteld als een “bevrijdingsoorlog”, die eind maakt aan Europese overheersing Als Japanse nederlaag evident is, stimuleert Japan de onafhankelijkheid van bezette gebieden [“Azië voor de Aziaten”]
III	na WO II	Zowel de VS als de SU beschouwen het Europese kolonialisme als ideologisch “verwerpelijk” VS zelf als unie van 13 Engelse koloniën onafhankelijkheids-oorlog gevoerd SU beschouwt kolonialisme als imperialisme en dat is de laatste fase van een uitbuitend, stuiptrekkend kapitalisme dat ten onder moet en zal gaan (volgens de opvattingen van Lenin)

Voor Havo van deze paragraaf 10.2 verder alleen het onderdeel Vietnam

Dertig jaar strijd in Vietnam

1945	<p>einde WO II</p> <p>Vietnamese nationalistenv Ho Chi Minh willen eind aan Fr overheersing en roepen de onafhankelijke staat "Democratische Republiek Vietnam" uit. Frankrijk wil door militair optreden herstel van het Franse gezag in Vietnam</p> <p>Voor de VS is de situatie in Vietnam een dilemma:</p> <ul style="list-style-type: none">- Frankrijk is bondgenoot en in Europa belangrijk tegen comm.- geen steun aan Fr in Vietnam leidt tot comm. expansie [zeker na ontstaan van VRC in oktober 1949]
1954	<p>Onderhandelingen in Geneve over de toekomst van Vietnam</p> <p>Resultaat:</p> <p>I Fransen verlaten Vietnam</p> <p>II tijdelijke splitsing van Vietnam in:</p> <ul style="list-style-type: none">*Noord-Vietnam communistisch bewind*Zuid-Vietnam prowesters bewind [blijkt uitermate corrupt en onderdrukkend]
eind jaren '50	<p>steeds meer verzet in Zuid-Vietnam tegen eigen regering met guerrillastrijders [Vietcong] in Zuid-Vietnam die pro Noord-Vietnam zijn</p>
1954-1964	<p>Indirecte Amerikaanse steun aan bewind in Zuid-Vietnam [militaire adviseurs + hulp om levensstandaard in boerendorpen te verhogen]</p>
1964	<p>Tonkin incident met als gevolg Tonkin resolutie van Amerikaanse Congres</p>
1964-1973	<p>Actieve militaire betrokkenheid van VS in Vietnam gericht tegen het comm. Noord-Vietnam en tegen de guerrillastrijders [Vietcong] in Zuid-Vietnam</p>
vanaf 1969	<p>President Richard Nixon zet in op</p> <ul style="list-style-type: none">o "vietnamisering" van de oorlog in Vietnam eno "peace with honor" voor de VS
jan 1973	<p>Vredesakkoord van Parijs ondertekend</p> <p>Deelnemers: VS</p> <ul style="list-style-type: none">regering Noord-Vietnam,regering Zuid-Vietnam en"voorlopige regering" van de Z-Vietnamese revolutionairen <p>Vredesakkoord begint met de stelling:</p> <p>"De Verenigde Staten en alle andere landen moeten de onafhankelijkheid, soevereiniteit, eenheid en territoriale integriteit van Vietnam erkennen."</p> <p>Afspraken:</p> <ul style="list-style-type: none">o Directe wapenstilstand per 27 jan, 1973o Binnen 60 dagen alle Amerikaanse troepen uit Vietnamo hereniging van Vietnam "stap voor stap via vreedzame middelen"
1975	<p>Heel Zuid-Vietnam veroverd/bevrijd door Noord-Vietnamese legers</p>
1976	<p>Socialistische volksrepubliek Vietnam [omvat heel Vietnam en is comm.]</p>

10.3 Europa; van verdeeld naar één

Kenmerkend aspect De eenwording van Europa

Onderzoeksvraag Door welke factoren is en wordt het proces van Europese integratie bevorderd?

De kern **Na WO II begint het proces van Europese integratie, dat gericht is op een vreedzaam en welvarend Europa.**

Die ontwikkeling in West-Europa werd gestimuleerd door de VS.

1951 EGKS Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal
zes landen: BE, BRD, FR, IT, LUX, NE

1957 EEG Europese Economische Gemeenschap
zes landen: BE, BRD, FR, IT, LUX, NE

1967 EG Europese Gemeenschap

1993 EU Europese Unie

2002 invoering van de Euro

2015 EU telt 28 lidstaten
België; Bulgarije; Cyprus; Denemarken; Duitsland; Estland;
Finland; Frankrijk; Griekenland; Hongarije; Ierland; Italië;
Kroatië; Letland; Litouwen; Luxemburg; Malta; Nederland;
Oostenrijk; Polen; Portugal; Roemenië; Slovenië; Slowakije;
Spanje; Tsjechië; Verenigd Koninkrijk; Zweden.
laatst toegetreden landen: Bulgarije en Roemenië 2007
Kroatië 2013

Kandidaat-lidstaten voor Europese Unie:

Albanië, IJsland, Macedonië, Montenegro, Servië,
Turkije

Potentiële kandidaat-lidstaten voor Europese Unie:

Bosnië en Herzegovina, Kosovo

Het belang van het onderwerp

Een groot deel van de regelgeving is verschoven van nationaal naar Europees.

[supranationaal ↔ gouvernementeel en intergouvernementeel]

Problematiek:

- het bestaan van een “democratisch deficit”
- gevoel van bedreiging van de eigen nationale identiteit door EU
- “onbestuurbaarheid” [wat hebben 28 landen aan binding?]
- kritiek op Europese heffingen
- kritiek op vermeende ondoelmatige bestedingen en subsidies
- bureaucratie en regelgeving
- tegenstelling “rijke noorden” ↔ “arme zuiden”
- instroom van arbeidskrachten uit nieuwe lidstaten Oost-Europa sinds de val van het communisme

**Zie verder in dit hoofdstuk vooral het stukje “Prestrojka en glasnost”.
Zorg dat je beide begrippen goed kent!**

Hoofdthema's m.b.t. Koude Oorlog

1. Waardoor raakte Europa verdeeld in twee ideologische blokken en waardoor groeide de spanning tussen deze blokken, 1945-1955?

Kenmerkende aspecten

- 37 De rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie
- 38 Het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën communisme en fascisme/nationaalsocialisme
- 40 Het voeren van twee wereldoorlogen
- 43 Verwoestingen op niet eerder vertoonde schaal door massavernietigingswapens en de betrokkenheid van de burgerbevolking bij de oorlogvoering
- 45 De verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog
- 47 De eenwording van Europa

Voorbeelden die betrekking hebben op kenmerkende aspecten

Atoombom op Hiroshima (1945)

40, 43, 45

Marshallplan (1947)

45, 47

Redevoering senator McCarthy over communisten in de Verenigde Staten (1950)

37, 45

2. Waardoor liep de Koude Oorlog op kritieke momenten niet uit op een directe militaire confrontatie tussen beide grootmachten, 1955-1963?

Kenmerkende aspecten

- 37 De rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie
- 38 Het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën [communisme en fascisme/nationaal-socialisme]
- 45 De verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog

Voorbeelden die betrekking hebben op kenmerkende aspecten

Bestorming van "Felix Meritis" in Amsterdam (1956)

+

Sovjettroepen trekken Hongarije binnen om de Hongaarse opstand die op 23 oktober begon, de kop in te drukken. Duizenden komen om, meer raken gewond en bijna een kwart miljoen mensen verlaten het land.

37, 45

"Ich bin ein Berliner"-toespraak van president Kennedy in Berlijn (1963)

37, 45

3. Waardoor namen de spanningen tussen Oost en West af, 1963-1991?

Kenmerkende aspecten

- 37 De rol van moderne propaganda- en communicatiemiddelen en vormen van massaorganisatie
- 38 Het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën [communisme en fascisme/nationaal-socialisme]
- 45 De verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog
- 47 De eenwording van Europa
- 48 De toenemende westerse welvaart die vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen

Voorbeelden die betrekking hebben op kenmerkende aspecten

Praagse lente (1968)

38, 45, 48

Salt I ondertekend (1972)

45

Demonstratie tegen kernwapens in Amsterdam (1981)

37, 45, 48

Samenvattend overzicht van het thema “Koude Oorlog”

Na de revolutie van 1917 kwam in Rusland de communistische partij aan de macht, die streefde naar een klasseloze samenleving en wereldrevolutie.

Onder Stalin werd de Sovjet-Unie een totalitaire staat waar de communistische partijdictatuur en economische staatscontrole weinig ruimte lieten voor individuele vrijheid.

Dit totalitaire systeem stond lijnrecht tegenover het systeem van de Verenigde Staten en andere Westerse landen, dat was gebaseerd op democratie, politieke rechten van het individu en kapitalisme.

Vanaf 1941 werkten de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten samen in de strijd tegen de asmogendheden. Tegen het einde van de oorlog liep de spanning tussen beide landen snel op.

Tijdens de Conferentie van Potsdam in juli 1945 werden de grote mogendheden het niet eens over de vredesregeling met Duitsland en over de nieuwe machtsverhoudingen in Europa.

Het wantrouwen tussen de Sovjet-Unie en de Westelijke mogendheden nam verder toe en daarmee groeide de behoefte aan controle over gebieden die van strategisch belang werden geacht.

Dit streven naar invloedssferen bevestigde voor elk van beide partijen het vijandbeeld van de andere partij. In Oost-Europa ontstonden volksdemocratieën naar het model van de Sovjet-Unie.

In 1947 beoogde president Truman met de Trumandoctrine en met het stimuleren van de Europese eenwording een dam op te werpen tegen communistische expansie.

Tijdens de Blokkade van Berlijn in 1948 wisten de Verenigde Staten met veel inspanningen West-Berlijn te behouden.

Europa raakte verdeeld in twee ideologische machtsblokken. Door de wapenwedloop, het bezit van de atoombom in beide blokken en door de vorming van militaire bondgenootschappen kwamen deze blokken steeds grimmiger tegenover elkaar te staan.

Na de Tweede Wereldoorlog brokkelde de machtspositie van de westerse koloniale mogendheden in Azië snel af.

Zowel de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten steunden vanuit ideologische en machtspolitieke motieven de antikoloniale bewegingen.

Met het uitroepen in 1949 van de Volksrepubliek China door Mao Zedong ontstond een tweede communistische grootmacht.

Dit versterkte de angst van de Verenigde Staten voor de vorming van een communistisch blok in Azië.

Met de containmentpolitiek en door verwijzing naar de dominotheorie probeerden de Verenigde Staten verdere verspreiding van het communisme te voorkomen.

De communistische staten zagen dit als een vorm van Westers imperialisme.

Tijdens de Korea oorlog, die in 1950 uitbrak, wist een VN-leger, met grote inspanning van vooral de Verenigde Staten, Zuid-Korea buiten de communistische invloedssfeer te houden.

In Vietnam escaleerde het conflict na het aannemen van de Tonkin-resolutie door het Amerikaanse congres in 1964.

De door China en de Sovjet-Unie gesteunde Vietcong bleek niet te verslaan met een grote Amerikaanse troepeninzet en zware bombardementen.

Onder druk van de westerse publieke opinie, gevoed door kritiek van de naoorlogse protestgeneratie, probeerden de Verenigde Staten een uitweg te zoeken.

Hierbij zochten ze, via de "driehoeksdiplomatie", toenadering tot China en de Sovjet-Unie.

Nadat de Verenigde Staten zich in 1973 hadden teruggetrokken, werd heel Vietnam communistisch in 1975.

De strijd om uitbreiding van de eigen invloedssfeer deed zich ook voor in Afrika waar door de dekolonisatie eveneens een einde kwam aan de overheersing door het Westen.

Nadat de Bondsrepubliek Duitsland lid was geworden van de NAVO en de DDR van het Warschaupact, leek de Oost-Westverhouding in Europa gestabiliseerd.

Onder meer bij het neerslaan van de Hongaarse Opstand in 1956 door troepen van het Warschaupact bleek het Westen niet bereid tot militaire interventie.

Van haar kant streefde de leiding van de Sovjet-Unie sinds de dood van Stalin in 1953 naar vreedzame co-existentie.

Toch kwam het in de tijd van de presidenten Kennedy en Chroesjtsjov in 1961 tot een tweede crisis rond West-Berlijn, dat een belangrijke symboolfunctie had voor de Westerse wereld en DDR-burgers een vluchtweg bood. De crisis eindigde in augustus 1961 met de bouw van de Berlijnse muur.

De meest riskante confrontatie tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie vond plaats toen de Sovjet-Unie in 1962 trachtte raketten te installeren op Cuba als tegenwicht voor Amerikaanse raketten in Europa en Eurazië.

Na de Cubacrisis drong bij beide partijen het besef door dat de Koude Oorlog dreigde uit te lopen op een onbeheersbaar nucleair conflict.

Het streven naar crisisbeheersing leidde tot verbetering van de communicatie en tot wapenonderhandelingen.

Tijdens de Détente verbeterden de betrekkingen tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Beide partijen bleven wel vasthouden aan controle over hun invloedssferen.

Begin jaren 1980 veroorzaakte het Amerikaanse SDI-project grote onrust in de Sovjet-Unie, omdat de Russische economie deze nieuwe stap in de wapenwedloop niet aankon.

In het Westen ontstond onder de bevolking steeds meer verzet tegen kernbewapening.

Met de komst van Michael Gorbatsjov en zijn beleid van glasnost en perestrojka ging de Koude Oorlog de laatste fase in.

Het loslaten van de Brezjnev-doctrine stelde Oostbloklanden in de gelegenheid een eigen politieke koers te gaan volgen. Niet lang na het openen van de grens met het Westen door Hongarije vond in november 1989 de val van Berlijnse muur plaats, gevolgd door het uiteenvallen van het Oostblok.

Nadat Gorbatsjov (tijdelijk) was afgezet kwam er in 1991 een einde aan het communistisch bewind in de Sovjet-Unie. Dit betekende het einde van de Koude Oorlog, een ontwikkeling die nieuwe perspectieven bood voor de Europese samenwerking.

Het neerslaan van de Hongaarse opstand en de reactie daarop in Nederland

Roep om meer vrijheid

In het najaar van 1956 protesteerden arbeiders en studenten in Hongarije voor betere leefomstandigheden en meer vrijheden. Na de Tweede Wereldoorlog was Oost-Europa onder Russische invloed gekomen. In de nacht van 23 op 24 oktober kwam het in Boedapest tot een opstand. De Hongaarse regering vroeg vervolgens aan de Sovjet-Unie om de orde te herstellen. Op zondag 4 november vielen Sovjettroepen de stad binnen en sloegen de opstand gewelddadig neer. Hierbij vielen vele doden en gewonden. Honderdduizenden Hongaren vluchtten naar het buitenland.

Verontwaardiging

In de hele wereld werd met boosheid gereageerd op het gewelddadige ingrijpen. In verschillende Europese landen, waaronder Nederland, liepen betogers mee in stille tochten. Anderen toonden juist hun woede door het met geweld bestormen van communistische instellingen.

“Felix Meritis”

In de nacht van 3 op 4 november 1956 sloegen Russische troepen de Hongaarse Opstand neer. In Amsterdam leidde dit tot de bestorming van het gebouw “Felix Meritis” [= “Gelukkig door verdienen”] aan de Keizersgracht, waar toentertijd het hoofdkantoor van de Communistische Partij Nederland (CPN) gevestigd was.

In de jaren 1950 stond “Felix Meritis” symbool voor het communisme in Nederland. Sinds 1947 zetelde namelijk het bestuur van de CPN in het gebouw, evenals de redactie van het communistische dagblad De Waarheid. Aan de achterkant van het gebouw aan de Prinsengracht rolden dagelijks de edities van de communistische krant “De Waarheid” van de persen.

Op de avond van 4 november hield het Algemeen Nederlands Jeugdverbond (jonge communisten) zijn wekelijkse dansavond in “Felix Meritis”. Toen boze demonstranten stenen uit de straat haalden en daarmee de ruiten van het gebouw insloegen, werd de dansavond beëindigd en verdedigden de aanwezigen hun pand met geweld.

“Coup van een stelletje fascistten en reactionairen”

De krantenpersen van “De Waarheid” aan de achterkant werden met man en macht beschermd. Ondertussen werkten de redacteuren van De Waarheid zo goed en zo kwaad als het ging aan de nieuwe editie. Om drie uur 's nachts begonnen de persen alsnog te draaien en werden de kranten gedrukt. Opvallend was dat de krant niet opende met de opstand in Hongarije, maar met de Suez-crisis. De gebeurtenissen in Hongarije werden in De Waarheid afgedaan als *“een coup van een stelletje fascistten en reactionairen die hun verdiende loon van de Russen kregen.”*

Herstel van de openbare orde

De burgemeester van Amsterdam, Arnold Jan d'Ailly (PvdA) had vanuit zijn functie de taak om als hoofd van de plaatselijke politie toe te zien op het handhaven van de openbare orde.

Maar tijdens de rellen bij “Felix Meritis” stelde hij zich zeer terughoudend en zelfs afwachtend op. Hij wilde de politie niet direct inzetten om de orde te herstellen. Als reactie hierop beklagde CPN-voorman Gerben Wagenaar zich de volgende dag bij minister van Justitie Ivo Samkalden (PvdA). Wagenaar zei dat als “Felix Meritis” in brand zou vliegen, hij zijn mensen niet zou beletten het Telegraafgebouw in brand te steken. Zijn dreigement maakte indruk en vervolgens werd de politie ingezet om de gracht schoon te vegen en de betogers bij het gebouw “Felix Meritis” weg te houden.